

ХРИСТИЯНСЬКИЙ ГОЛОС

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКОВНА ГАЗЕТА • UKRAINISCHE KIRCHENZEITUNG

РІК ВИДАННЯ • JAHRGANG 69

ЖОВТЕНЬ • OKTOBER 2017 • Nr. 19 (2975)

ЦІНА • PREIS • 1,50 EURO

XI

ОСТАННІ ДНІ ВЛАДИКИ РОМЖІ

Розповім про чудо. Чудо, яке можна було б назвати простим збігом життєвих обставин, якби вони не були настільки неймовірними. У роботі над романом «Лицарі любові і надії» авторці [Лесі Романчук] довелося зазнати великих труднощів: матеріал про перебування священників у таборах і тюрмах практично відсутній, а текст вимагав опори на документальні свідчення. На допомогу прийшли священники з Риму, які привозили унікальні книги, в одній з яких і знайшовся безцінний опис останніх днів Преосвященного Владика Ромжі. Всього дві сторіночки. Назва – «Спогади однієї монахині». Жодного імені. І це зрозуміло – книга видана у 1970-тих, за кордоном, авторка тих рядків знаходилася в Радянському Союзі і вже зазнала переслідувань.

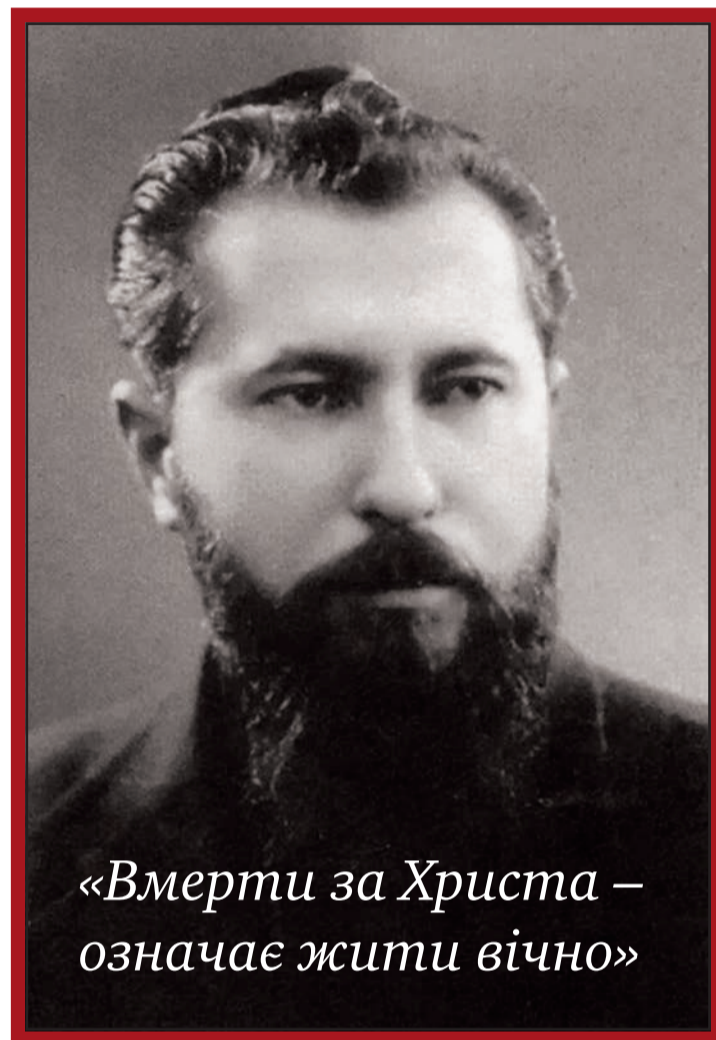
От вона, історія тих двох сторіночок, написання яких є справді героїчним вчинком. «Завдяки книгам оо. Василян Севастьяна Сабола [Торонто-Рим, 1978] та Атанасія Пекара [Торонто-Рим, 1982], а особливо публікації документів з Архіву Священної Конгрегації для Східних Церков [Città del Vaticano, 2003] найбільше відомо про передачу до Ватикану інформації про атентат на Мукачівського єпископа Теодора. Автором листа була сестра-василіянка Теофіла Манайло, яка на двох вузьких папірцях детально описала для Пряшівського єп. Павла (Гойдича) всі обставини замаху на владика Теодора, його перебування у Мукачівській лікарні та отруєння.» [Світ-

лана Гуркіна. Українська Греко-Католицька Церква і Ватикан. Спроби контактів у 1944–49 рр.]

А в романі вона так і залишилася безіменною сестрою-піклуною (так називали себе монахині-медсестри). Хто вони, ці невідомі героїні? Як насправді боровся за життя покалічений Владика, і які злочинні сили були покликані, щоб доконати підлий злочин? Відповіді на ці питання довгі роки були поховані. У самвидаві, що правда, ходили переписи начебто свідчень, але свідченню не досить існувати, воно мусять ще потрапити в потрібні руки в слушний час.

Щоб відкрити таємницю, мусять статися чудо. Священик з Риму о. Прокопій, який

разом із о. Ігорем Гарасимом з Варшави був добровільним консультантом автора з питань теології упродовж років праці над книгою, їде до Австралії. Під час проведення реколекцій отець потребує певних документів. І разом із необхідними йому на очі випадково трапляється стара забута тека, що понад 20 років лежить в архіві. Священик перегортає сторінку... і в очі вдаряє прізвище – Ромжа. У теці – написана від руки чудовим почерком, виробленим у церковній школі сестер Василіанок в Ужгороді, автобіографія: «Я, Марія – с. Теофіла Манайло, ЧСВВ, народилася...». І далі: «Відчуваючи близький кінець свого туземного життя, обов'язком своїм вважаю

«Вмерти за Христа – означає жити вічно»

описати історію смерті покійного греко-католицького Єпископа Теодора Ромжі, який останні свої страждання завершив у Мукачівській міській лікарні на моїх очах». Від наступних слів мороз іде поза шкірою: «Усвідомлюючи, що за правдивість кожного свого тут написаного слова відповідаю як перед Господом Богом, так і перед всією Католицькою Церк-

вою та своєю совістю, благаючи помочи Святого Духа, берусь за перо». Наприкінці: «Ужгород, 1 листопада 1989 року. Передруковано вірно з моєї власноручної рукописі». Дата: 1 листопада – роковини смерті Теодора Ромжі. І підпис тим самим чудовим почерком, яким нині вже ніхто не пише: с. Теофіла, ЧСВВ.

▼ Продовження на 3 стор.

XI

ОСИП ЗІНКЕВИЧ, ПРОЩАННЯ...

Зі Сполучених Штатів прийшла звістка, що відійшов Осип Зінкевич (1925–2017), – один з найвидатніших українців, які були нашими сучасниками. Не вистачить слів, щоб оцінити його внесок у збереження і публікацію спадщини дисидентів і шістдесятників, створення видавництва «Смолоскип» ім. Василя Симоненка, надруковані сотні книжок, дієва система підтримки сотень молодих авторів та їхні перші видання, ірпінські семінари творчої молоді, через які пройшли тисячі лідерів, музей-архів самвидаву... Планував у листопаді поїхати у Балтимор і провідати пана Осипа, щоб поговорити з ним про його останню книжку «Щоденники». Невимовна втрата. Бо він був скромним, але справжнім героєм України. (Вахтанг Кіпіані, з Фейсбуку)

▼ Продовження на 2 стор.

ОСИП ЗІНКЕВИЧ, ПРОЩАННЯ...

ОСТАННІЙ ПОКЛІН
ДРУГОВІ

Ім'я Осипа Зінкевича стало відоме в дисидентському середовищі передусім як рупор, який підсилював у світі голос українських поетів-шістдесятників. Його журнал, а згодом і видавництво під назвою «Смолоскип» виправдали свою назву, оскільки вирвали постаті українських майстрів слова з мороку ідеологічного каземату. Цей смолоскип горів довго і горить сьогодні, освітлюючи приязним світлом нові й нові покоління поетів та письменників. За всім цим стояв Осип Зінкевич, який від самого початку перейнявся високою місією підтримки незалежної української культури.

У другій половині 1970-х років місія Осипа Зінкевича набула додаткових ознак. Із започаткуванням Гельсінського руху, зокрема з появою 1976 року Української Гельсінської групи, його інстинкт знову спрацював: видавництво «Смолоскип» стало трибуною ще й для Меморандумів та інших матеріалів УГГ. Осип Зінкевич

стає активним учасником Вашингтонського Комітету Гельсінських Гарантій для України, яку очолив д-р Андрій Зварун. Завдяки цьому Комітетові голос українських правозахисників, якому призначено було закрижати у сибірських ГУЛАГах, стрімко поширився світом і навіть здобув постійну прописку в Бібліотеці Конгресу США.

Саме в той час ім'я Осипа Зінкевича увійшло і в моє життя й відтоді залишається в моїй душі оповитим незмінною вдячністю та пошаною.

Проте завершення історії комуністичної держави не означало, що з ним пересохли джерела ініціативності Осипа Зінкевича. Він на тривалий час переселився до України і переніс на нашу землю все своє видавництво «Смолоскип», дбаючи тепер уже про молоді покоління українських поетів. 1998 року він започаткував Музей-архів українського самвидаву в Україні і став його першим головою. А з відновленням діяльності Українського центру Міжнародного ПЕН-клубу наш благодійник

став його активним членом. Адреса видавництва «Смолоскип» довгий час була юридичною адресою цього Центру, а його приміщення – місцем засідань і загальних зборів.

Не забув він і про численні ряди українських політв'язнів. Видавництво випустило у світ вражаючу підбірку спогадів борців Руху опору та біографічних матеріалів про них. Приміщення «Смолоскипу» були завжди відкритими для різноманітних зібрань колишніх політв'язнів, які знаходили у видавництві гостинний притулок.

У радянський час нас, політв'язнів, відділяли від Осипа Зінкевича численні ряди колючого дроту і води Атлантичного океану. Проте він усе ж зумів виконати Христову настанову: «...У тюрмі був, і ви прийшли до мене». Він приходив до нас у своїй незмінній солідарності і дійовій допомозі, яка долала всі перешкоди. Сьогодні нас розділила межа між життям і смертю, проте є речі, яким під силу подолати і цю перешкоду. Це щира молитва за Покійного і свідчення

перед Богом, що він виконав свій національний, громадянський і християнський обов'язок сповна. Хай буде йому за це вічна пам'ять і Царство Небесне!

**Мирослав Маринович,
від імені групи побратимів-
політв'язнів і членів
Українського ПЕН-центру,
подано за ж. «Збруч»**

ОКСАНА ЗАБУЖКО

Смерть Осипа Зінкевича – добра нагода замислитися, чим ми взагалі завдячуємо діаспорі. Хтось пригадає підручник Субтельного, за яким Україна вчилася до середини 1990-х (бо «свого» в УРСР не було!), хтось – комп'ютеризацію навчальних закладів, яку ще до офіційної незалежності почали нам Ukrainian Americans, хтось – українських бізнесменів, прибулих у 1990-ті з-за океану «інвестувати в неньку»... А я пригадаю журнал «Сучасність», перенесений зі США в Україну 1992 р., – впродовж 1990-х це була головна наша літературна й інтелектуальна трибуна. І українське (авжеж!) ТБ (а воно таким лишалося майже всі 1990-ті,

▼ Продовження. Початок на 1 стор.

поки не «прийшли москалі» і не розпаювали нам медіа-рини під своїх «управителів»). І, хоч-не-хоч, замрієшся: от якою могла б бути Україна, якби в 1990-ті її «розбудували» не за допомогою «московських консерв», а за допомогою «своєї» діаспори, як це робилося в балтійських країнах...

Ні, я в курсі, що історія не знає умовного способу. І що «Україна не Литва» – теж в курсі. І що діаспора з офіційним, всіма визаним «урядом у вигнанні» (хоч і короткою, а таки державницькою традицією!), як у естів-латишів-литовців, – це теж не зовсім те саме, що наша. Але відчуття, що в тих 1990-х у нас був шанс, яким ми не скористалися й наполовину, все-таки не відпускає. І що пора тепер провести принаймні «роботу над помилками»...

**Оксана Забужко,
з Фейсбуку**

PS. На 5 стор. ви можете ознайомитися зі статтю О. Зінкевича про те, якими шляхами передавався «самвидав» з ССРСР у вільний світ

XII

«НІКОМУ ТАКОГО НЕ РАДЖУ»

Найстарша жінка України, яка дожила до 117 років, вже відома не тільки у своєму рідному селі Жадові, а і у всьому світі. Христина Нагорна вже потрапила до українського реєстру рекордів і може побити світовий. Кореспондент ТСН завітала додому до найстаршої українки.

Христина Нагорна народилася 1 липня 1900 року. Застала життя за царя, за більшовиків, пережила дві війни та розпад Радянського Союзу, а зараз застала й третю війну. Бабуся все пам'ятає, як учора, проте поділитися ні з ким та й важко вже. Після стількох років життя здоров'я почало підводити, а особливо – очі, слух та ноги. Христина Аврамівна майже нічого не бачить і все робить на дотик.

У своїй старенькій дерев'яній хаті у Жадовому живе одна. Вона розповідає, що народилася на косовиці. «Я як родилася у сльозах так і залишилася в них. Я родилася в болоті. Батько пішов гребти сіно, а мати не взяла. Вона не послухала, взяла граблі і сама пішла пішки. А потім матір ухватило, вона заховалась і дитинку родила. Як народилася у 900-му так і мучуся до сих пір. Я життя прожила у бідності і достатку в мене не було.»

Коли вона була малень-

кою, її мати померла, тому росла вона з батьком та мацухою. У колгоспі пані Христина пропрацювала більше 30 років. Вона розповідає, що тоді так прийнято було і не всі отримували освіту. «Очі хворі у мене. Читати я не можу і не вмю. До школи ходити я не могла, тому грамоти в мене немає. Добре, що батько навчив працювати на землі, то ми їздили на сезон на літо до Полтави на буряки. Так і заробляли.»

За своє життя пані Христина мала чотирьох чоловіків, проте прізвище залишала завжди батькове. «Треба було хлопцям тоді йти у солдати, тому перший мій пішов служити і я його чекала 5 років. А потім він прийшов покалічений, лежав у лікарні... Потім привезли його до мене негодного і 6 тижнів він полежав і помер. Тоді я вийшла за другого чоловіка, 15 років прожили разом, була дочка і син. Сину було три роки і ходила

С-на: «Репортер»

тоді хвороба скарлатина, до лікарні не встигли довести і вмерла дитина. Пізніше пішла за другого, а у нього рак був. Помер.»

Голодний 1933 рік пережили, бо просо у лісі сяли та з іншими сусідами їжею обмінювалися. «Було у нас у Жадові у чоловіка 10 дорослих дітей. Хворіли вони, тоді скарлатина ще ходи-

ла. Тоді один вмер і ховали його, копали ямку, а потім другий вмер, закопали в ту саму яму. І так вийшло, що всіх в одну могилу. Їсти тоді не було нічого. Може якась кропива на городі була, а на липі рвали листя і додавали у суп. Де пропала може бульба, то ми збирали той крохмаль, пекли її і їли. У кого було молоко, то ми

ділились, а в кого взагалі нічого не було, то вони померли з голоду.»

Загалом, у Христини Нагорної було четверо онуків і аж дванадцять правнуків. Розповідає, що не хотіла стільки жити і нікому не побажає стільки років життя, проте розповідає свої секрети, як боротися з болем та високим тиском. «Знаєте, що мені допомагає? На городі росте квасоля. Треба взяти лущиння, а квасоллю помити у воді, щоб вона намокла, тоді її у чугунок і у піч, щоб вона мліла, потім я її проціджую, квасоллю викину і шкарлупки, а водички тієї поп'ю і в мене все проходить. Це від тиску мені допомагає та іншого. Я всіляке варила собі, і кропиву теж, але допомагає квасоля.»

«Жити довго нікому не раджу. Я одна. Сама себе нагодую, сама приберу, сама відерце після себе винесу. Не годна я вже. Я сижу тут як людина у тюрмі – вийти не можу і нічого зробити сама не можу.»

Пані Христина каже, що найголовніше у житті бути людиною чесною, не брехати та ніколи не лаятися. Треба бути дружніми і не сваритися ні з ким. «Я сама так жила і живу. І людям так раджу.»

Алла Скорик, ТСН

ОСТАННІ ДНІ ВЛАДИКИ РОМЖІ

▼ Продовження. Початок на 1 стор.

Священик привозить документи до Риму, копію надсилає авторці цих рядків. Воістину незбагненні шляхи Господні, коли є на те Його вища воля, щоби правда дійшла до людей! Тому, хто щиро молиться, Бог посилає свого ангела на допомогу... Бо де є Рим, де Сідней, де Мукачєво та Ужгород, де Тернопіль? Чому саме той документ, який потрібен, потрапляє до рук письменникові саме тоді, коли його шукаєш? Навіть якби не хотів, увіреш у перст Господній, що направляє людину на вірний шлях у пошуку істини. А може, це було одне із чудес Священномученика?

Отож, надалі історію смерті Преосвященного Владика Ромжі розповідатиме очевидця та учасниця подій, с. Теофіла Манайло, ЧСВВ.

«В Мукачівську лікарню Владика Теодора у важкому стані завезено в понеділок 27 жовтня 1947 року о 12 год. 30 хв. зі своїм дуже важко пораненим о. Даниїлом Бачинським та менше травмованим о. Андрієм Березнай, теологами Михаїлом Бугір і Михаїлом Маслей. Разом з ними був доставлений і сильно скалічений селянин-кучер, який віз гостей із с. Лохова. Події, які довели до мученичої смерті Владика, були такі.

Вірні с. Лавки Мукачівського району закінчили ремонт храму і з цієї нагоди було призначено посвячення на неділю Христа-Царя – 26 жовтня 1947 року. Незважаючи на серйозні застереження і прохання священства, особливо Капітули, вбачаючи небезпеку обстановки, яка склалася, Преосвященний, як колись св. Йосафат, вирішив особисто провести посвячення храму. Урочисті святкування відбулися спокійно. Після обіду вірні селяни повідомили, що за селом стоїть військова вантажна машина «Студебекер» з особами неясної форми одягу, що стежать за селом, особливо за парохіальним будинком. Щось готується... Отець Петро Васько та його дружина Маргарета – рідна сестра о. Даниїла Бачинського, стали благодати своїх милих гостей, щоб zostались ночувати у Лохові. Вечоріло, і Владика погодився.

Наступного дня, 27-го жовтня вранці, Владика Теодор зі своєю асистенцією виїхали із села. За ними повільно посувалася згада на вантажна машина. Перед селом Іванківці, коли карета спускалася з високої гірки, на її вершині з'явився «Студебекер» і, набравши швидкості, з розгону вдарив по кареті...

Картина була жахливою! Автомобіль, поки не зупинився в кюветі, штовхав перед собою все. Преосвященний Теодор потрапив між розбиту вщент карету та перше колесо вантажника. Отець Даниїл Бачинський та кучер Хома попали під карету з важкими пораненнями. Отець Андрій Березнай і теологи Бугір та Маслей від різкого удару вилетіли в траву. Схаменулися, побачивши, як єпископа Теодора та кучера вбивці залізними палицями добивають. Молоді юнаки, піднявшись, стали втікати з криками. Щоб їх наздогнати, кати залишили свою основну здобич і погналися за ними. Наздогнавши їх, теж били, куди попало, однак поштова автомашинка, що наближалася з Мукачєва, перешкодила їм досягнути своєї злочинної мети. Збентежені кати повисакували на своїй машині і швидко зникли, а наших, кров'ю залитих страждальців чуйні поштові працівники завезли в Мукачівську міську лікарню.

28-го жовтня, у вівторок зранку, головний лікар ставить нас перед фактом, що на той час, поки в нас лежать такі невинно потерпілі люди як Єпископ та його асистенція, він прийняв нам на допомогу санітарку, молоду дівчину на ім'я Одарка.» Далі с. Теофіла описує, як Одарка, в якій вона одразу запідозрила агентку НКВС, провокувала її на викрадення ліків, нібито щоб

передати «хлопцям у лісі». Сестра попередила василіанок, які працювали разом із нею, с. Інокентію Дебель та с. Ольгу Ладжун, щоб не довіряли дівчині. За кілька днів стан пораненого єпископа покращився.

«Преосвященний Владика, тихенько стогнувши, весь час вервичку крутив у руках, о. Данило з тексту служби Господньої виспівував уривки в непритомності, а я мучилася з думками, що робити завтра. Безпорадна, вручаючи волі Божій наступний день, за прикладом Преосвященного теж знаходила розраду у вервичці, доручаючи своїх пацієнтів в опіку Небесної матінки», – так описує свої безсонні ночі біля мученицького ліжка Владика с. Теофіла.

«31-го жовтня, в п'ятницю зранку, приїхав запрошений милий гість – намісник с. Дубровка, батько потерпілого о. Даниїла, старенький о. Даниїл Бачинський з Найсвятішими тайнами для наших страждальців. Преосвященний Владика щиро висповідався і прийняв святі тайни. В обідню пору прибули з Бичкова рідні сестри Владика. Потішив їх, що почував себе набагато краще.

Коли повернулася у відділення, якийсь юрист сидів біля наших хворих, допитуючи Єпископа, що пам'ятає з аварії. Як відійшов юрист, я вологим рушником освіжила спітніле тіло. Ще раз повторно повитирала бинтом спітніле обличчя Преосвященного від густих, яскраво блискучих крапель поту на чолі. Досі пам'ятаю, як задумалась над тим, чому вони, як тільки витру, в ту ж мить знову з'являються і надзвичайно яскраво блищать, мов перлинки. Тоді ще не відгадала чому. Пізніше зрозуміла. Це були останні краплинки мученичого поту на теплому, чистому, святому чолі.»

Далі с. Теофіла описує візит матері ігумені Ігнатії Гаревич, про те, що ігуменя обіцяла головному лікареві Бергману замінити сестру Теофілу на іншу, щоб вона мала можливість відпочити. Воля матері ігумені – закон. На чергування заступають с. Інокентія та с. Іреня. «Потім сестри в сльозах розповіли, що др. Бергман наказав сестрам вийти разом із ним. Повернувшись дійсно через 5–8 хвилин забігають в палату і дійсно утішені тим, що хворих знайшли в такій же позі, в якій залишили. В ту ж мить почувся стогін: «О, Ісусе!», і тут же сильний, здригнутий все тіло струс завершив діяльність шляхетного серця назавжди.

Після секції зодягли ми свого улюбленого Владика достойно, згідно Його званню, в належний йому єпископський одяг. Перевезли тіло в Мукачівську церкву, звідти до Ужгорода, священники занесли його в кафедральний храм. Важко прощався осиротілий народ Закарпаття зі своїм дорогим батьком всю ніч і весь день – понеділок, 3 листопада. Похорон відбувся у вівторок 4-го листопада після богословським хором відспіваної Святої Літургії. До глибини душі зворушуючи проповідь промовив отець Прелат Олександр Хіра. Домовина з останками нашого дорогого мученика захоронена в крипту під кафедральним собором. **Вічна йому пам'ять та блаженний покій!»**

▼ Продовження на 4 стор.

КНЯЖИЧІ – ГУЗАРУ

Світлій пам'яті Блаженнішому Любомиру (Гузару) місцева влада присвоїла звання Почесного мешканця села Княжичі, що під Києвом. У цьому селі він проживав з часу повернення осідку Глави УГКЦ до Києва. Владика Богдан (Дзюрах): «Тут він прожив останні 10 років свого життя, звідси він розпочав свою мандрівку до вічності. Про це село знав без перебільшення цілий світ: уся наша Церква в Україні і на поселеннях скеровувала погляд до Княжич, сюди приїжджали президенти, прем'єр-міністри, міністри, послы іноземних держав, громадські діячі, журналісти і прості люди – двері його дому були гостинно відкриті для усіх. Сьогодні в серці нашого села звучить його ім'я, щоб зберегти його присутність тут назавжди». (ДІ УГКЦ)

ПАТРІАРХ ЙОСИФ – ЕЛЕКТРОННО

Завдяки праці владика Івана Хоми, священників Івана Яцківа та Івана Музички, найближчих співпрацівників патріарха Йосифа, його наукові праці і дослідження були зібрані та видані у 18 томах. Вісімнадцять томів творів «Opera Omnia» патріарха Йосифа – це ціла наукова спадщина, що видана впродовж діяльності Українського католицького університету ім. Климента Папи в Римі. Щоб зробити цю спадщину більш доступною для сучасного дослідника, римське товариство «Свята Софія» за підтримки товариства «Свята Софія» у США ініціювало електронне видання цієї спадщини. Нещодавно його презентували у Київській семінарії. (бр. Владислав Ігнатюк, V курс КТДС)

9 «НАТІВСЬКИХ» БАТАЛЬЙОНІВ

В Україні підготували 9 батальйонів за стандартами НАТО. Про це заявив очільник Генерального штабу ЗСУ Віктор Муженко. «Триває підготовка батальйонів за допомогою іноземних фахівців, яка почалася ще в 2015 році.» Спільна підготовка військ стосується підрозділів механізованих, високomobilних-десантних військ і особового складу частин спеціального призначення. «За основу беруться стандарти НАТО, які адаптуються до наших умов з урахуванням набутого нами досвіду проведення бойових дій. До речі, військовослужбовці країн НАТО вже вносять зміни і корективи в свої стандарти з урахуванням нашого досвіду». Батальйон – це основний тактичний підрозділ у сухопутних військах, чисельність батальйону коливається в межах від 400 до 800 осіб. (Інтерфакс-Україна)

ЖАДАН НІМЕЦЬКИМ ПОЛІТИКАМ

Український письменник Сергій Жадан закликав німецьких політиків відмовитися від подвійних стандартів та популізму щодо України. «Чесно кажучи, ми не завжди можемо зрозуміти, що відбувається. Візьмімо, скажімо, спроби німецьких політиків грати за подвійними стандартами: вони незрозумілі. Позиція Крістіана Лінднера, лідера «Вільних демократів», який пропонує, щоб уряди просто заплющували свої очі на російську анексію українських територій – незрозумілі. Слова міністра закордонних справ Німеччини, який під час візиту до Росії та переговорів про будівництво нового газопроводу стверджував, що політика не повинна впливати на цей проект, – це не зовсім зрозуміло. Ми, українці, бачимо це як цинічну та явну підтримку агресора та окупанта. Україна платить дуже високу ціну за вибір на користь європейських цінностей. Вона сплачує ціну життям своїх громадян. Ми всі – і німці, і українці – не можемо забувати, що будь-який популізм може перетворитися на катастрофу. Будь-яке кокетство з диктаторами та злочинцями може спричинити до відновлення проблем, які створювали ці диктатори, – для всіх, навіть тих, хто з ними фліртує.» (Deutsche Welle)

В КРИМУ ПРОТИ МОВИ

За інформацією підконтрольного Росії Міністерства освіти, науки та молоді Криму, станом на 1 вересня 2016 року на території АР Крим навчалось 192,3 тисячі дітей. Із них середню освіту українською мовою отримувала тільки 371 дитина (0,2 відсотка). Таким чином, за три роки російської влади кількість дітей, які навчаються українською мовою, скоротилась у 37 разів, кількість шкіл, де викладання ведеться українською, знизилось у вісім разів (із восьми до одного), а кількість українських класів у Криму зменшилась майже в 30 разів (із 829 – 2013 року до 28 – 2016-го) (Семен Кабакаєв, з Фейсбуку)

ОСТАННІ ДНІ ВЛАДИКИ РОМЖІ

▼ Продовження. Початок на 1 стор.

Доля самої сестри Теофілії складалася важко – 28 січня 1948 року її заарештовано і звинувачено... в сприянні убивству єпископа Ромжі! Тяжкі шість місяців ізоляції в камері-одиночці, допити із тортурами, які ледве не звели сестру зі світу, страшні звинувачення, щоденна підготовка до смерті, вимоги підписати протокол, признатися, що допомагала убивці Одарці. «Не буде цього, хоч живцем мене тут перемелете!» – відповідала. Знеможену цілодобовими допитами, скатовану, аж не було живого місця, поза гранню того, що може витримати людина, монахиню замикають стоячи у тій залізній скрині, так званий бокс. Після багатьох безсонних ночей на допитах, виснажена до краю, вона засинає стоячи і бачить сон: ніби вона знову в монастирі, і приходиться з листом в руках дорогий мученик Пресвященний Теодор. Вручає листа, благословляє і піднімається, зникає з очей у безмежність. «Я розгубле-

на, що вже його не бачу, відкриваю листа і бачу, що це оголошення його смерті. За пару хвилин ця листівка у моїх руках починає рости швидко-швидко. Текст оголошення змінився. Золотисто блискучими літерами було написано: «Поширення Його слави остав будучности!». Не можу

пояснити те щастя, яке відчула я тоді. Цей сон був для мене бальзамом, чудотворною, як душевною, так і фізичною підтримкою на всі останні дні в тюрмі і на все моє життя.»

Цей порятунок людини за умов тяжких тілесних і духовних страждань, про який певно свідчить с. Теофілія у спогадах, можна з певністю вважати першим чудом, звершеним св. Теодором, до якого постійно зверталася у думках монахиня під час своїх страждань у в'язниці.

І ще один спогад с. Теофілії Манайло знову і знову привертає увагу: «Обов'язком своїм я відчуваю загострити увагу вищих церковних властей на передсмертне сьайво, виражене жемчужними краплинками поту на благородному чолі нашого дорогого Владика. Виконуючи обов'язки медичної сестри протягом 42-х років, я безліч хворих, важкохворих та умираючих мала щастя послугоувати, однак подібного явища не пам'ятаю. Спостері-

гаючи дивовижний блиск краплин поту на чолі нашого надзвичайно терпеливого пацієнта – Владика, я відчувала, що в моїй присутності твориться щось незвичайне. Мене пройняло якимось тривожним благоговінням перед його постаттю. Пізніше, коли ми, вже безраді, сиділи над покійним Владикою, зрозуміла я, що доглядала за хворим незвичайним».

Ці перлинні крапельки передсмертного поту тисяч наших мучеників зросили землю і небо, перетворилися на ясні зорі, які нині у спокої та красі дивляться згорі світлим очима священномученика Теодора Ромжі на нашу багатостраждальну українську землю, і молитвами своїми просять у Господа ласки для вірних своїх і процвітання нашої греко-католицької Церкви, за яку Пресвященний Владика віддав своє земне життя.

Леся Романчук,
з персональної інтернет-сторінки

З Катехизму УГКЦ

Багато вірних Церкви й далі сповідувало свою віру в підпіллі, приймаючи святі Таїнства, сходячись на богослужіння до приватних приміщень, слухаючи трансляції Божественної Літургії з Ватиканського радіо. Комуністична влада постійно переслідувала підпільну Церкву: священників ув'язнювали, мирян звільняли з місць навчання чи праці. Цей героїчний, мученицький період тривав з 1946 до 1989 років. Ісповідниками віри, що пе-

режили ув'язнення й заслання у XX столітті, стали також Глави УГКЦ – Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) і патріарх Йосиф Сліпий (1892–1984). Під час свого паломництва 23–27 червня 2001 року в Україну Папа Римський Іван Павло II зачислив до лику Блаженних: єпископів, священників, монахів, монахинь і одного мирянина – мучеників і преподобних УГКЦ XX століття. (325)

ЗАЧИСТКА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Не секрет, що українізація [у 1920-их рр.] була лакмусовим папірцем, який допоміг владі виявити кандидатів у розстрільні списки. Окупанти цілеспрямовано знищували свідомих українців, нашу мову, історію, культуру. Зловісний Дніпрогес повністю стер пам'ять про Запорізьку Січ, поховав у баговинні могили січовиків, козацькі церкви. Ентузіасти, які виривали у будівників «світлого майбутнього» фрагменти нашої історії, описували те, що мало затонути, створили музей Дніпробуду. Це був

музей смерті козацтва, царських скифів. Усіх працівників музею (крім двох сексотів) було знищено, експонати загублені. Навіть у часи радянсько-німецької війни уряд дбав не про народ, який залишався під гітлерівцями, а про те, як найбільше знищити наших святинь, наших пам'яток. Стирателі пам'яті працювали...

Ганна Черкаська, Красзнавець, вчитель, журналіст

Думи мої...

С-на: Павло Багмут

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Мені здається, що третя «воєнна» церковна осінь нагадує обидві попередні. Я про те, що відбувається на церковному фронті. Третій рік поспіль загострюються відносини у нашому церковному домі. УПЦ МП стає все більш слухняною російською єпархією. Заклики про автокефалію, єдність та помісність лунають все сильніше й від очільників, і від простого люду. Чого нам чекати далі? Про це ми говоримо з одним із найвідоміших релігієзнавців – народним депутатом України Віктором Єленським.

► Вікторе Євгеновичу, чи запит на об'єднання Церков не зменшився?

В. Єленський: Ні. Запит колосальний. Це і соціологічні дані показують, і реакція людей на ті чи інші виступи політиків про це свідчить. Але Церква як корпорація далеко не завжди відповідає цим суспільним запитам. Це довга дискусія самої Церкви про те, якою доро-

гою їй іти: вузькою чи широкою. Питання про те, якою має бути Церква – закритою до світу чи відкритою – кристалізувалося в особі двох пап: Папи Івана Павла II і Бенедикта XVI. Перший був Папа для світу, а той другий був Папа для Церкви: цей казав, що Церква має прислуховуватися, бачити знаки та дихання часу, а другий казав, що час має прислуха-

тися до Церкви. [...]

Позиція митрополії УПЦ нагадує формулювання про неспровоковану агресію. Нічим українська держава на таке агресивне ставлення не заслуговує з боку митрополії Української Православної Церкви. Тобто, ніяких таких кроків, спрямованих на руйнування цієї Церкви я не спостерігав. Церква отримує всі ті піль-

ги й привілеї, які належать усім Церквам по закону. І таке агресивне ставлення до української держави, таке несприйняття держави, яка бореться з ворогом і – часом відверта праця на цього ворога – це багатьох дивує.

Причому, зверніть увагу ще на таку річ. Щойно з боку митрополії УПЦ МП лунає щось, що хоч приблизно можна трактувати як патрі-

отичне, то зразу всі підхоплюють – просто хочуть в ній це побачити. Щось Онуфрій скаже таке не дуже проросійське – і народ вже: ми теж патріоти, я була в Лаврі, там молилися за Україну і т.д. Тобто народ хотів би побачити від цієї Церкви щось хороше, але не завжди цьому народу щось хороше виходить побачити.

▼ Продовження на 5 стор.

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

І для багатьох вірних УПЦ МП – це дуже така хвороблива ситуація.

Будучи людиною, яка багато років стежить за процесом, навіть не очікував, що за УПЦ МП буде настільки щільний контроль з боку Москви, і що священноначаліє так піддається цьому контролю. Чому це сталося, як це сталося – окрема розмова, але ми бачимо, що практично в усіх випадках, коли йдеться про

відносини між країною-агресором і Україною, так або інакше вони стають на бік країни-агресора. [...] Раніше, за керівництва УПЦ спочилим блаженнішим Володимиром, Церква думала та діяла по-іншому.

► Ви спостерігаєте за церковним інформаційним простором кілька десятиліть. Чи була колись риторика підвладних Церкві УПЦ МП ресурсів

настільки ворожою як зараз?

В. Єленський: Ні. Такою ворожою вона не була ніколи. Впродовж багатьох років у них були ресурси, які говорили мовою зневаги проти Київського патріархату, але вони не наважувалися говорити так проти української держави і взагалі проти української ідеї. Зараз там є кілька ресурсів, які повністю перейшли на бік

ворога. Були газети, деякі видання, які говорили голо- сом Москви і в 1990-ті роки, в «нульові» роки говорили. Але тоді Росія не пішла війною на нас. Я пригадую 2009 рік, сюди приїхав Кірілл [російський патріарх], і цей візит не називали інакше, як триумфальним. Це був пік його могутності і, повернувшись до Росії, він приїхав прямо з летовища до Медведева, тоді прези-

▼ Продовження. Початок на 4 стор.

дента РФ, і його звернення до російської влади звучало приблизно так: я вже не партнер влади, цього дуумвірату Путін-Медведев, а я повноправний член цієї верхівки. Дотепер ви не знаєте, що робити з Україною. Вас там не чекають, вас там не люблять. А от дивіться, як мене там зустрічали.

**Розмовляла
Лана Самохвалова,
«Укрінформ»**

ХІ

ПАПА: НІКОЛИ НЕ ПІДПИШУ ПОМИЛУВАННЯ ДЛЯ ПЕДОФІЛА

«Церква має нульову толерантність щодо сексуальних зловживань над дітьми», – підкреслив папа Франциск під час приватної аудієнції для членів Папської комісії з питань захисту неповнолітніх, яка відбулась у Ватикані. У своїй промові Святіший Отець підкреслив, що Церква досить пізно усвідомила проблему, пов'язану із сексуальними зловживаннями над неповнолітніми з боку духовних осіб, а тому і засоби для розв'язання цієї проблеми також поставали з запізненням. Але, дякувати Богові, Господь покликав людей у Церкві, які зуміли вказати на цю гостру проблему та показати її справжнє обличчя.

Папа зазначив, що у Конгрегації віровчення, яка займається справами сексуальних зловживань над неповнолітніми, є багато справ, які стоять на місці, і похвалив старання голови та секретаря Комісії, які шукають нових працівників. До Святішого Отця надходять скарги – і він про це

сказав відкрито, – що до складу Комісії розгляду касацій у закритих справах під головуванням архієпископа Чарльза Шіклуні, яка діє в рамках Конгрегації віровчення, не входить жоден дієцезіальний єпископ, який знає проблему сексуальних зловживань. Натомість вона складається

з правознавців-каноністів, які досліджують правильність перебігу процесу, і за адвокатською звичкою мають схильність старатися про пом'якшення присуду. На думку папи Франциска, якщо злочин щодо неповнолітньої дитини був доведений, то підстав для касації немає.

«Особа, яка це зробила, чоловік чи жінка, – це особа хвора. Сьогодні вона виражає жаль, ми її прощаємо, а потім за два роки стається рецидив. Ми повинні зарубати собі на носі, що це хвороба», – підкреслив Папа. Тому він жодного разу не скористався і не має наміру скористатися правом помилування в таких випадках.

Папа вручив членам Комісії раніше підготовлену промову, якої не виголошував. У ній він висловлює щире подяку Комісії з питань захисту неповнолітніх за працю, виконану протягом останніх трьох років. Підкреслює, що сексуальні зловживання над неповнолітніми є поразкою для усього людства. Також і для Католицької Церкви зіткнулись із цією пробле-

мою – це був надзвичайно болючий досвід. Висловлюючи біль та сором за зловживання, скоєні духовенством, Святіший Отець підкреслює: Церква буде застосовувати ще суворіші заходи щодо тих, хто, переступаючи Божу Заповідь, вчення Церкви та своє покликання служити вірним, наважується на такий гріх і завдає кривди неповнолітнім Божим дітям.

Папа Франциск ще раз нагадав, що усунення від обов'язків стосується всіх працівників Церкви, не тільки богосвячених та священників, і згадав свій документ «*Com'e una madre amorevole*», яким встановлено процедуру усунення єпископа, що допустив би занедбання у справах педофілії.

Радіо Ватикан

ХІ

ЯК ДІСТАВАВСЯ «САМВИДАВ» НА ЗАХІД

Створився міф, що твори українського «самвидаву» передавалися за кордон тільки через тодішню Чехословаччину або через Москву. Це абсолютно не так було.

Фактом є, що на початку і до кінця 1960 років деякі твори українського «самвидаву» були передавані через Чехословаччину завдяки Миколі Мушинці, Анні Коцуровій й іншим... Перші випуски «Українського вісника», «Інтернаціоналізм чи русифікація», «Собор у риштованні» і інші передавалися через Чехословаччину. Деякі твори «самвидаву» були передруковані на машинці у кількох примірниках. Наприклад, я знаю, що Анна Коцурова була причетна до передачі «Більма» Михайла Осадчого на Захід. Але інший примірник

і зовсім іншими шляхами наша зв'язка Н.В. вивезла за кордон, і в її багажі добре заховану плівку «Більма» КГБісти не знайшли. [...]

У нас було кілька шляхів отримання «самвидаву». Перший, дуже перевіреним способом – це були українські комуністи з Канади. Вони вірно служили режимові УРСР. У Києві в ті часи відбувалися кожного року курси української мови. Найбільше їхали на ті курси українські комуністи. І нам завжди вдавалося включити у ті групи кількох «своїх». Одержавши твори «самвидаву», вони ті плівки впили

в багаж комуністів, яких майже не контролювали митники-кагебісти, а опинившись за кордонами СРСР, вони ламали свої голови, як ті плівки витягнути з багажу. Довідавшись про це, лідер українських канадських комуністів Петро Кравчук, вже в часи незалежності, опублікував в газеті «Вечірній Київ» гостру протестну заяву.

Другий спосіб – це спорт. Ми на Заході почали боротьбу за окрему, самостійну участь України в Олімпійських іграх. Ця боротьба була також прикриттям для отримання «самвидаву», який

перевозили на Захід спортсмени. Я особисто, як член Міжнародної асоціації спортивної преси з осідком в Італії, без проблем отримував пресову акредитацію. Так я, або наші однодумці мали пресові акредитації на Олімпійських іграх в Мехіко, в Мельбурні, Римі, Монреалі, Мюнхені, Лос-Анджелесі, на універсиадах у Японії, в Едмонтоні, на різних міжнародних спортивних змаганнях, – це давало нам змогу зустрічатися зі спортсменами і отримувати від них «самвидав».

Інший спосіб – це Болгарія. В Болгарії нам вдалося

при допомозі Олеса Бердника і його доброго приятеля В.В. налагодити контакт з болгарськими підпільниками, які працювали на митниці і переносили наш «самвидав» повз всі митні контролю.

▼ Продовження на 6 стор.

ЯК ДІСТАВАВСЯ «САМВИДАВ» НА ЗАХІД

Ще один спосіб – це українські моряки. Ми мали добре перевірений пункт у місті Копенгагені. Часто в Копенгаген припливали українські (радянські) кораблі. Ми близько співпрацювали з відомим данським правозахисником А. Мали сховок у парку. Було у ньому визначено декілька дерев, на яких наш зв'язковий-моряк викарбовував сигнали і залишав у сховку інформацію. Цей данець вибирав фляжчинку зі сховку і повідомляв нас про дату прибуття наступного корабля в Копенгаген.

Одного разу я приїхав в Копенгаген на такий зв'язок з невеличким ножиком (раніше ніколи цього не робив). Приїхав, дістав повідомлення про зустріч біля фонтану о годині 10-й вечора. Я знав, що морякам дозволено виходити до міста лише до 8-ої

години вечора, але і були винятки. Підійшов до фонтану, побачив у домовленому місці людину у цивільному плащі, ми обмінялися паролем, він витягнув з-під плаща і простягнув мені пакунок, завинутий газетним папером і перев'язаний звичайним шнурком. Моряк спішив, ми скоро попрощалися і розійшлися.

Я знав історію вбивства Євгена Коновальця в Роттердамі, це і йому принесли бомбу з советського корабля в такому ж пакунку. Мене огорнув страх і я був певний, що в пакунку бомба. Іти до готелю з «бомбою» я побоювався. Перестрибнув загороду парку і заховався біля озера під старовинним дубом, а з другої сторони дерева поставив пакунок. Цілу ніч я чекав, не спав, переконаний, що вибухне бомба, а вона уперто

не вибухала. Над ранком, коли почало світати, я підліз до пакунка і лівою рукою (я не хотів, щоб бомба розірвала мою праву руку...) розрізав шнурок, і геть аж до самого озера поповзли листки документів. Я глянув вгору і побачив, як все це спостерігає великань – данський поліцей. Він запитав мене, хто я такий, чемно наказав зібрати всі папери і піти з ним на поліційний участок.

Так ми отримали на Заході перші документи Української Гельсінської Групи. Про ці речі можна багато говорити... Можна багато написати. Люди ризикували своїм життям і своєю свободою, як з одної так і з другої сторони.

Чи мав той «самвидав» якийсь розголос на Заході? Перед нами стояло дуже принципове і дуже важливе питання: публікувати на За-

ході твори «самвидаву», не зважаючи на їхній художній рівень, чи не публікувати? Коли В'ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк, Юрій Бадзьо, Іван Світличний чи Микола Руденко зуміли передати свої твори за кордон, то ми були переконані, що вони хотіли, щоб ті твори були там опубліковані. Не узгодивши з авторами, ми брали на себе велику відповідальність, йшли на ризик і ті твори публікували.

Якось я виступав на Чорноволівських слуханнях у справі видання англійською мовою «Лиха з розуму» за кордоном. Я особисто був причетний до цього видання. Ми відшукали Збігнева Бжезінського, який допоміг знайти одне з найбільших видавництв в Америці і яке погодилося видати цю книжку англійською мовою. Жодна

▼ Продовження. Початок на 5 стор.

українська публікація і жодна українська справа не здобула у Західному світі такого колосального розголосу, як «Лихо з розуму» англійською мовою. У нас є сотні вирізок з преси англійською, французькою, іспанською, німецькою мовами, які писали про Чорновола і про «Лихо з розуму».

Ми видали «Більмо» Михайла Осадчого французькою мовою в перекладі Катерини Гусар. Французьке видавництво хотіло випередити французький переклад «Архіпелагу ГУЛАГ» Солжениціна і видало нашу книжку 50-тисячним накладом. «Інтернаціоналізм чи русифікація?» Івана Дзюби вийшов англійською, італійською і китайською мовами. Розголос був.

Осип Зінкевич,
19 жовтня 2010, подано
за «Історичною Правдою»

ХТ

БЛАГОСЛОВЕНІЯ

В карстовій печері Віленця неподалік Трієста на глибині 72 метри президент заснованої в 1872 році Асоціації словенських письменників Іво Светіна вручив Юрієві Андруховичу престижну міжнародну літературну премію «Vilenica» (Nagrada Vilenica). Журі визнало лауреатом премії Юрія Андруховича «за його повнокровну, мужню і вільнодумну літературу, що повертає нам, середньоєвропейцям, власне та спільне минуле і майбутнє». Вашій увазі фрагмент виступу Лавреата.

[...] Дещо раніше я вжив вислів «моя країна», і в цьому є певний ризик – наприклад, останніми роками у словосполученнях такого стибу можуть вчуватися виразно пропагандистські інтонації. Зрештою, чому лиш останніми роками? Ще з 1990-х мені запам'ятався заклик одного європейського автора не дивитися на письменників як на представників якоїсь країни, народу, частини світу. «Письменник є винятково представником самого себе», – патетично й водночас свідомо пародійно стверджував він. Я вподобав собі цей милий пародійний радикалізм і частково взяв його в застосування.

Відтак мені довелося час від часу проходити через певне роздвоєння, яке, втім, із теперішньої перспективи видається і неминучим, і доречним. У своїй (перепрошую) країні я радше відстоював позицію «представника самого себе». А за кордоном я не мав куди подітися від «представника своєї країни». Тож удома

мені доволі часто докоряли аполітичною відстороненістю. В той же час за кордоном мене нерідко оцінювали як «автора передусім політичного» (й тим мимоволі також ображали – принаймні я на цю свою «політичність» у глибині душі трохи ображався).

Гаразд, нині я маю щодо цієї роздвоєності компромісний варіант. Якщо ідентичність і досі важлива (а поняття «представник» дуже навіть корелює з поняттям «ідентичність»), то я волюю бути представником мови. Вона в багатьох сенсах важливіша за країну чи, стриманіше кажучи, не менш за неї важлива, надто ж коли йдеться про порозуміння між людьми за допомогою чогось написаного. Тож при знайомстві з письменниками я волів би модифікувати традиційну формулу й запитувати: «What language are you from?».

Специфіка мови, представника якої ви бачите перед собою, полягає передусім у тому, що протягом усього її життя цю мову час-

то забороняли, а там і тоді, де заборону начебто знімали, всіляко травмували її в інший спосіб – передусім принижуючи її носіїв і позбавляючи соціальної перспективи. Одним із ефектів такої, сказати б, карми є зокрема й той, що маючи от уже протягом 28 років статус єдиної офіційної у своїй країні, ця мова все ще не може захити повноцінним життям, іншими словами – перейти від цінностей виживання до цінностей самовираження. Вона й далі томиться десь у переході між першими та другими. Як письменник, я можу небагато, але в цій ситуації – болісного й такого затягнутого в часі переходу – я дещо начебто можу. Тому моя робота, за великим рахунком, у тому, що я намагаюся формулювати цією моєю мовою речі та сенси, яких нею ще ніхто раніше не формулював. Це постійний експеримент із її можливостями – як креативними, так і суто комунікативними. Це також її, мови, експорт. Або коли завгодно – експансія.

У моєму дитинстві був епізод, коли приятель мого батька (обидва були на той час військовими) засудив його за те, що той віддав сина до школи з українською мовою. «Горек, зачехти калечіш ребіонка? Агдай ево в русскую школу!» – так сформулював свою претензію батьків приятель. Я не знаю, що відповів на це батько. Можливо, й нічого. Бо що переконливіша була б його відповідь, то небезпечніша політично. У будь-якому разі, з української школи батько мене забирати й не подумав. Одним з наслідків цього епізоду є той, що я ось тут перед вами, формулюючи свою вдячність за вашу нагороду, не можу не звернутися до теми приниження та заборони.

Кілька місяців тому високі європейські очільники заборонили українцям мріяти про вступ до ЄС. Одні з них цього в доволі жорсткій формі вимагали, інші – ті, що прихильніші, – про це просили. Вам не слід говорити про це вголос, переконували вони українських лідерів. Прибе-

рять усі ті слова про свої прагнення з усіх офіційних документів, наполягали вони. Ніби в наших прагненнях мати європейську перспективу є щось ганебне чи потворне, про що в жодному разі не слід говорити вголос. Ніби то не українці віддавали свої життя під європейським прапором з усіма його зірочками. Бо вони ж віддавали – і в цьому сенсі вони, мабуть, такі єдині на всьому континенті. То не вже їхній країні не належиться виняткове право на перспективу (право на перспективу!) мати на цьому прапорі і свою зірочку?

Ви бачите – я не зміг утриматися і став таки представником країни. Як завжди в таких випадках – головно для того, аби просити вашої солідарності. Приймаючи цю надзвичайно важливу європейську відзнаку, я дуже обережно, майже пошепки повторюю те, чого нинішні керівники ЄС вимагають і просять не висловлювати: у мене є мрія. У нас є прагнення.

А.Ф. Подано
за журналом «Збруч»

Влітку в Бундестагу ФРН відбулося публічне обговорення теми історичної відповідальності Німеччини перед Україною. Перед дискусією з промовою виступив відомий американський історик Тімоті Снайдер. Пропонуємо переклад вибраних фрагментів його виступу.

ІСТОРИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НІМЕЧЧИНИ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ (ч.2)

◀ Працівники рейхсміністра східних окупованих територій на тлі Києва, 23.04. 1942 р.

От як ми оцінюємо питання німецької відповідальності. А як щодо самих українців? Чи самі українці не повинні вести дискусії про те, що відбувалося на окупованій Україні під час II світової війни? Хіба український націоналізм не є такою ж темою для обговорення? Звичайно, є. Я свою кар'єру зробив, пишучи про український націоналізм. Саме тому можу бути представлений як професор Єльського університету – бо я писав про український націоналізм, про український націоналізм і етнічні чистки поляків у 1943-му. Бо я опублікував першу західними мовами статтю про роль української поліції в Голокості і як це призвело до жаклих етнічних чисток поляків 1943-го в Україні. Український націоналізм є реальною історичною тенденцією, його треба вивчати виважено й неупереджено. Але якщо ми говоримо не в Києві, а в Берліні, якщо ми говоримо про історичну відповідальність Німеччини, то ми повинні визнати, що український націоналізм є одним із наслідків німецької війни в Східній Європі. У міжвоєнній Польщі український націоналізм був відносно незначною силою, яку оплачував німецький Абвер. Серед вас, я впевнений, багато хто знає, що українські націоналісти були звільнені з польських тюрем саме через те, що 1939 року Німеччина захопила Польщу. Коли

в 1939-му Німеччина і Радянський Союз спільно захопили Польщу, руйнуючи польську державу, то таким чином знищили всі легальні політичні партії, поміж ними легальні українські партії, які на той час були значно впливовіші за українських націоналістів.

Отже, як я вже казав, якби ми були в Києві, то мали б обговорити роль українських націоналістів у Голокості й колабораціонізмі. Коли у вересні з нагоди 75-х роковин Бабиного Яру я був у Києві, то саме на цьому наголосив у своїй промові. Але оскільки ми в Німеччині, то дуже важливо, щоб український націоналізм розглядався як частина німецької відповідальності. Він не може бути причиною заблокувати відповідальність Німеччини, не може бути виправданням, щоб уникнути відповідальності. Український націоналізм був частиною німецької окупаційної політики – а коли ви окупуєте країну, то мусите взяти на себе відповідальність за вибрану тактику й політику окупації. Таким чином, український націоналізм не повинен бути для німців причиною не думати про свою відповідальність. Фактично, він є ще однією з причин думати про відповідальність Німеччини.

Коли ми думаємо про німецьку окупацію України, то повинні пам'ятати дуже прості банальні речі, які часто не привертають нашої

уваги. Такі, наприклад, що немає особливої кореляції між національністю і колабораціонізмом. Колаборували росіяни, колаборували кримські татари, колаборували білоруси. Всі колаборували. Наскільки нам відомо, немає кореляції між колабораціонізмом а національністю – за частковим винятком, звичайно, Volksdeutsche [фольксдойчів]. Але загалом між колабораціонізмом та національністю кореляції нема.

Треба пам'ятати ще дещо. Більшість – можливо, переважна більшість – людей, які співпрацювали з німецькою окупаційною владою, не були політично мотивованими. Вони колаборували з окупацією, яка була там, і яка є історичною відповідальністю Німеччини. Щось ніколи не говориться – тому що це незручна правда для кожного – про те, що з німцями колаборувало більше українських комуністів, ніж українських націоналістів. З цього не витягнеш жодних сенсів, тому ніхто ніколи цього не казав. Але саме так і є: з німецькою окупацією співпрацювало значно більше членів Комуністичної партії, ніж українських націоналістів. І в цьому відношенні дуже багато людей, які колаборували з німецькою окупацією, колаборували з радянською політикою в 1930-х роках. Такі моменти – хоча вони дуже прості, та коли ви задумаетесь про них, то вони стають абсолютно очевид-

ними – є типовими для української історії. Типовим є факт, що спершу Україною керували як частиною Радянського Союзу, а потім – під неймовірно кривавою і руйнівною німецькою окупацією. Коли ми думаємо про те, як завершилася окупація, то часто переочуємо певні базові моменти – як те, що набагато більше українців загинуло, воюючи проти Вермахту, ніж воюючи на його боці – чого не можна сказати про кожну країну, яка вважається союзником. Цього не можна сказати, наприклад, про Францію. Тому не існує офіційної французької історії II світової війни. І тому її не може бути навіть за Макрона. Є речі, які Макрон не може зробити, і одна з них та, що він не напише офіційної історії II світової війни у Франції, тому що на стороні країн Осі воювало більше французьких солдатів, ніж на боці союзників.

Далі, на боці союзників воювало і, відповідно, загинуло більше українців, ніж французів; воювало і, відповідно, загинуло більше українців, ніж британців; воювало і, відповідно, загинуло більше українців, ніж американців; воювало і, відповідно, загинуло більше українців, ніж французів, британців і американців разом узятих. Разом узятих!

Чому ми не бачимо цього? Чи чому німці не завше це бачать? Бо ми забуваємо, що в лавах Червоної армії воювали українці. Ми плутаємо Червону армію з російською армією, якої дефінітивно не було. Червона армія була армією Радянського Союзу, в якій українців через географію війни було пропорційно більше. Отже, коли ми думаємо, як закінчилась окупація, ми також повинні пам'ятати, де більшість часу були українці: пам'ятати, що українці страждали під німецькою окупацією, де приблизно 3.5 мільйони українських цивільних, переважно дітей і жінок, було вбито; і, знову ж таки, приблизно 3 мільйони українців загинули в уніформі Червоної армії, воюючи з Вермахтом. (далі буде)

XI

УКРАЇНСЬКЕ ДУШПАСТИРСТВО В РЕГЕНСБУРЗІ

Зв'язки України-Русі із старовинним східнобаварським містом Регенсбургом сягають сивої давнини. «Раффельштеттенський митний статут» з початку X століття дозволяє торгівлю купцям з Русі-України (називаючи її Руг'єю) у всіх подунайських округах та обумовлює її сплатою визначеного мита. Регенсбург був одним з найвизначніших центрів в цих околицях, і середньовічні документи свідчать про жваві торговельні зв'язки з Руссю-Україною.

Також існували церковні взаємини. Бенедиктинський монах Регенсбурзького «Обермюнстеру», на ім'я Маврикій, подався був збирати пожертви на до-

будову монастиря св. Якова на Русь-Україну. Після важкої подорожі Маврикій дістався до Києва та зустрівся там правдоподібно з Великим князем Володимиром

Мономахом (†1125). Князь Володимир з боярами обдарували монаха коштовними хутрами вартістю 100 тодішніх марок.

▼ Продовження на 8 стор.

УКРАЇНСЬКЕ ДУШПАСТІРСТВО В РЕГЕНСБУРЗІ

До Регенсбургу Маврикій повернувся з возами подарунків в товаристві купців, спричинившись з княжою допомогою до подальшої монастирської розбудови.

Такі цікаві факти з історії Регенсбургу, проте початки українського греко-католицького душпастирювання в цьому місті слід шукати щойно в 1940-х роках. Тяжкими були обставини за якими перебували тоді в Німеччині наші вірні та мусили діяти наші священники. Святіший Отець Пій XII призначив у 1940 році Апостольського Візитатора бл. о. д-ра Петра Вергуна. За часів його уряду українцями-католиками в Регенсбурзі опікувалися о. Герман Беттер з Бамбергу та о. Іван Бойчук з Ротенбургу. Інколи місто відвідували отець-василіянин Михайло Соловій з Пассау та о. Володимир Маланчук, відповідальний за Аугсбург. Наприкінці війни коло Штраубінгу приватно мешкав о. Володимир Слабий, проте без усякої юрисдикції. В німецькому Knabenseminar проживали отці-василіяни: д-р Юліан Катрій та д-р Володимир Гавліч. Гестапо пильно стежило за нашими священниками і чинило всілякі перешкоди та утиски.

Апостольський Візитатор о. Петро Вергун, за згодою німецького єпископа Міхаеля Бухбергера, призначив до Регенсбургу першого сталого душпастиря о. Омеляна Шараневича. Подолавши опір Гестапо, о. Омелян Шараневич здійснивав свої обов'язки з 16 вересня 1944 року по 11 березня 1945, коли Гестапо заборонило йому діяти. Проте ця заборона тривала недовго – 25 квітня до Регенсбургу вступило американське військо.

Із завершенням війни виявилось в Регенсбурзі та околицях дуже багато українських біженців. Були серед них також і кільканадцять греко-католицьких священників. Новий (замість арештованого росіянами о. Петра Вергуна) Апостольський Візитатор о. Микола Вояковський 12 серпня 1945 року зібрав в Регенсбурзі конференцію, на яку прибуло 18 священників. На конференції було вирішено утворити Регенсбурзький

деканат з о. Омеляном Шараневичем на чолі. В Регенсбурзі йому допомагали отці: Юліан Катрій, Богдан Ганушевський, Микола Дереш, Теофіл Гурко, Пантелеймон Шпилька, Павло Джулинський.

Восени 1945 року в Регенсбурзі було утворено табір УНРРА «Гангоферзідлунг», де оселилося чимало українців. Богослужіння для них стали відправлятися в церкві св. Віта, а для тих українців, що проживали в місті – у церкві св. Егідія. В ті часи Церква лишалася чи не єдиною інституцією, яка заступалася за українцями, що опинилися на чужині і не були певні своєї подальшої долі, почувалися відданими на поталу політичним ігрищам сильних світу цього. В Римі про українців дбав владика Іван Бучко, а 6 грудня 1945 року до Регенсбургу завітав його відпоручник о. д-р Петро Дячишин, що розраджував український люд та вислуховував його скарги та проблеми.

14 грудня 1945 року в Регенсбурзі відбулася 2-га конференція деканату за участі 21 священника. 18 січня 1946 року було призначено нового декана – о. Евстахія Гайдукевича. Поле праці священників деканату було велике. Апостольська Візитатура в Мюнхені видала в 1947 році свій шематизм, згідно якого в Регенсбурзькому деканаті налічувалося більше 6000 українців-католиків у наступних душпастирствах: Амберг (о. Богдан Лозинський), Волькерінг (о. Дмитро Гнат), Міттертайх (о. Петро Петришин), Нойдорф (о. Володимир Маселко), Ноймаркт (о. Тома Баріляк), Обершнайдинг (о. Валеріан Луговий), Плятлінг (о. Петро Іванець), Полянтен (о. Костянтин Гуляй), Пфаффенберг (о. Іван Кашубинський), Форхгайм (о. Юліан Андріанович), Шірлінг (о. Володимир Смулка) та Регенсбург (о. декан Евстахій Гайдукевич, оо. Микола Дереш, Іван Оришкевич, Омелян Шараневич, Павло Джулинський, Пантелеймон Шпилька, Юліан Адріанович, Савин Дурбак та Теофіл Гурко).

В деканаті активно діяли релігійні товариства: Марійська дружина жінок (голова

О. Кашубинська, секретарка М. Данилович), Товариство українських студентів-католиків «Обнова» (голова І. Городецький, секретар М. Вишневський), Католицька акція (голова І. Голембіювський, секретар М. Бойко), Товариство українських абсолювентів богословії (голова Т. Ванчицький, секретар Б. Величковський).

27 жовтня 1946 року українці-католики Регенсбургу урочисто святкували 350-ліття Берестейського возз'єднання Київської Митрополії з Римським Апостольським Престолом. У Домініканській церкві відбулося урочисте Богослужіння, в міському театрі – ювілейна академія, а на завершення святкувань 2 лютого 1947 року єпископ-вікарій Регенсбурзької дієцезії Йоганес Гехт посвятив в церкві св. Егідія поважну пам'ятну таблицю. Інша пам'ятна таблиця є вмурована в церкві св. Віта з двомовним написом: «За волю і славу України молили Господа в церкві св. Віта в Регенсбургу українці, що через переслідування комуністами Церкви й народу мусили покидати рідну землю». Посвячення таблиці відбулося 2 серпня 1949 року.

Не лишень святкування Берестейського возз'єднання

та посвячення таблиць були визначними подіями, але й відвідини владика Івана Бучка 24–25 квітня 1948 року. В церкві св. Віта владика Іван Бучко вперше за 1000-літню історію храму здійснив у ньому рукоположення, висвятивши на дияконів оо. Мирослава Марусина та Лева Тимкова. Останнє українське Богослужіння відбулося в цій церкві св. Віта 27 вересня 1949 року на свято Воздвиження Чесного і Животворного Хреста Господнього, служив о. Савин Дурбак: саме тоді Гангоферова оселя в Регенсбурзі припинила своє існування через еміграцію українців у «новий світ» чи до інших міст Німеччини, наприклад до Ульму чи Амбергу.

Через масовий від'їзд українців громада душпастирства змаліла; о. декан Евстахій Гайдукевич помер 18 квітня 1950 року в Ульмі, а о. Омелян Шараневич відбув разом зі своїми вірними до США, де й помер 13 грудня 2008 року у віці 102-х років у Фредерік, Меріленд. У 1950-х роках українською греко-католицькою громадою заопікувався о. Мирослав Проскурницький з Ляндсгута аж до своєї смерті 3 липня 1970 року. Він відправляв Богослужби у новій німецькій церкві

▼ Продовження. Початок на 7 стор.

Матер Долороза, збудованій у 1952–1954 роках. Церква Матер Долороза стала місцем українських Богослужб завдяки тому, що була розташована у Східному кварталі у місцевості Гогес Кройц, де після розв'язання Гангоферової оселі замешкали численні українці з різноманітних околиць.

У 1959 році Папою Іваном XXIII утворено Апостольський Екзархат для українців-католиків візантійського обряду в Німеччині. Призначений Екзархом владика Платон Корниляк відвідав Регенсбург саме за о. Мирослава Проскурницького. Його наступниками в опіці регенсбурзьких українців-католиків були о. Михайло Іваник [Іванишин?] (з Ляндсгута), о. Михайло Шевернога (з Інгольштадту), о. Яків Новак (з Інгольштадту) та о. Володимир Війтович (з Мюнхену). За о. Якова Новака владика Платон Корниляк знову відвідав Регенсбург. Ці візитації залишилися в пам'яті вдячних вірних аж по цей день.

Від 1 листопада 2005 року парохіяльним адміністратором до Регенсбургу й околиць призначений душпастирювати о. Олександр Сметанін, одночасно сповняючи пасторальні обов'язки в лікарні Милосердних Братів та старечому будинку «Фрідгайм». Богослужіння відправляються в Регенсбурзі та Амберзі, на початку кожного семестру українські студенти Регенсбурзького Університету запрошені на Літургію в університетській каплиці з нагоди початку нового етапу своїх студій. За душпастирювання о. Олександра Сметаніна Апостольський Екзарх владика Петро Крик відвідав Регенсбурзьку громаду тричі: 8 липня 2007 року, 9 листопада 2008 року та 6 листопада 2016 року з нагоди свята великомученика Димитрія Солунського, покровителя громади в цьому місті.

Споглядаючи на таку насичену церковну історію своєї громади, регенсбурзькі українці-католики візантійського обряду з надією дивляться у своє майбутнє.

(Текст переданий «ХГ» отцем О. Сметаніним)

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ГОЛОС

CHRISTLICHE STIMME
Ukrainische Kirchenzeitung
Schönbergstrasse 9
D-81679 München

Inhaber, Herausgeber und Verleger: Apostolische Exarchie für katholische Ukrainer in Deutschland und Skandinavien

D-81629 Postfach 86 02 69 Druck: Kolo UA-82100
Drohobytsch Tel. +380 3244 29060

Погляди авторів не завжди відповідають поглядам редакції. Редакція в потрібі скорочує і мовно виправляє надіслані статті.
Газета виходить двічі на місяць.

Chefredakteur: Roman Kryk
Stellvertretender Redakteur: Bohdan Pidlisetsky
Telefon: +49 (0) 89 997 28 38 11
Telefax: +49 (0) 89 997 28 38 4
christl.stimme@t-online.de;
ukrainische-kirche@t-online.de;
www.ukrainische-kirche.de

Річну передплату (Unkostenbeitrag)
46,- Euro переказати на конто: Apostolische Exarchie
LIGA-Bank München
Konto-Nr.: 40 21 03 257
BLZ 750 903 00
IBAN: DE 64 7509 0300 0402 1032 57
BIC: GENODEF1 M 0 5